

Висновки. Отже, становлення життєвого простору особистості, формування ділової творчої особистості учня, його підготовка до проектної діяльності, визначає не тільки спонукання старшокласника до активності і спрямованості, а й зацікавленість педагогів і батьків у вивченні дитини, розкритті та розвитку в неї кращих особистісних, творчих, ділових якостей і властивостей. В основі такої взаємодії лежать принципи взаємної довіри й поваги, взаємної підтримки та допомоги, терпіння й терпимості один щодо одного. Це допоможе вчителям і батькам об'єднати свої зусилля для створення умов для формування ділової конкурентоспроможної особистості учня.

Література

1. Державна національна програма “Освіта” // Україна ХХІ ст. – К., 1994. – 61 с.
2. Єрмаков І. Життєвий проект особистості: від теорії до практики : практико-орієнтований посібник / І. Єрмаков, Д. Пузіков. – К. : Освіта України, 2007. – 212 с.
3. Єрмаков І. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної середньої школи / І. Єрмаков, Д. Пузіков. – Запоріжжя, 2005. – 112 с.
4. Сім'я і діти : програма родинно-національного виховання та навчально-тематичний план педагогічної освіти батьків / за заг. ред. В. Постового. – К. : ІЗМН, 1997. – 56 с.
5. Юзефик Л. Організація роботи з батьками / Л. Юзефик, Н. Купина. – Тернопіль : Астон, 2002. – 168 с.

МАРЧУК І.П.

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СОЦІОЛОГА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Вивчення наукової літератури з професійної підготовки майбутнього соціолога переконливо засвідчило, що історія становлення й розвитку професійної підготовки майбутнього соціолога як у Росії та Україні, так і в зарубіжних країнах тісно пов'язана з діяльністю класичних університетів, оскільки саме в них відбувалося зародження й розвиток соціологічних ідей, становлення й затвердження соціології як самостійної науки про суспільство, а також викладання її основ як окремої навчальної дисципліни. Як зазначають В. Добреньков, Г. Зборовський і В. Нечаєв [2], М. Захарченко та О. Погорелий [4], первинне спонтанне, а надалі систематичне вивчення соціології здійснювали кафедри провідних університетів, наукові спільноти й кола однодумців, оскільки зародження вітчизняної соціології було пов'язано з обговоренням шляхів розвитку Росії й України, із питанням про те, як наша країна піде уторованими шляхами західних країн і одночасно збереже свою самобутність та своєрідність. Наукові дебати, аналіз зарубіжного й вітчизняного досвіду, захоплення інтелігенції позитивізмом і марксизмом набули поширення в другій половині ХІХ ст., насамперед, в університетському середовищі. Результатом цих дискусій, підкреслюють автори, стало формування концепції соціологічної освіти, яка була відображена в працях відомих російських і українських учених.

Мета статті – проаналізувати та систематизувати вітчизняний та зарубіжний досвід професійної підготовки майбутнього соціолога.

Для того, щоб виявити особливості зародження й становлення вітчизняної системи професійної підготовки майбутнього соціолога, необхідно, насамперед, проаналізувати відносини класичних університетів із суспільством і владою, відслідкувати розвиток соціальних ідей на факультетах і кафедрах, виявити внесок як українських, так і російських учених, які співпрацювали в межах єдиного наукового й освітнього простору СРСР, до інституціоналізації соціології як наукової й навчальної дисципліни.

Як стверджують історики вітчизняної педагогіки (В. Астахова, В. Байденко, Л. Герасіна, О. Глузман, В. Дмитренко, І. Захаров, Н. Лурія, Е. Ляхович, М. Нікандров, В. Нікітін, Н. Осипова, Ф. Погорелов, М. Покровський, Ю. Розенфельд, Ю. Чернецький) та сучасні науковці (В. Агаков, М. Буданова, В. Кураков), класична університетська освіта в нашій країні та країнах СНД пройшла тривалий шлях розвитку. Історія вітчизняних університетів налічує декілька сторіч, протягом яких вони переконливо продемонстрували як стабільність свого існування, так і здатність до соціальних змін, сприяння перетворенням і прогресу в суспільстві. Так, упродовж усієї історії нашої історичної Батьківщини, як відзначає М. Нікандров [9], суспільство активно брало участь у процесі становлення університетів: спочатку вони формувалися, виходячи із запитів знаті, і слідували освітнім традиціям та духу того часу. Університети, підкреслює автор, виникали саме там, де в суспільстві з боку різних його представників виявлявся живий інтерес до знань і культури.

Цієї ж думки дотримується й група дослідників історії університетської освіти (В. Белокуров, В. Садовничий, В. Сушко, Е. Шишкін та ін.), які вважають, що, хоч середньовічне співтовариство й складалося в основному з людей неосвічених, навіть безграмотних, воно змогло тонко відчувати необхідність створення таких інститутів, де б акумулювалися знання. У середньовічному університеті, відзначають дослідники, завдання виховання мало на меті розгляд освіти як засобу порятунку душі.

Разом із тим, як уточнюють В. Добреньков, Г. Зборовський і В. Нечаєв, а також І. Захаров і Е. Ляхович, моделями подальшого розвитку нашої вітчизняної університетської освіти стали Болонський і Паризький університети. Так, якщо перший виник за ініціативою учнів, об'єднаних прагненням здобути юридичну освіту в умовах розвитку торгівлі, формування ринкових відносин, то Паризький університет було створено за ініціативою професорів, що ставили за мету реалізацію своєї викладацької діяльності. Як результат – саме в його стінах французькі вчені боролися за права громадянства соціології як університетської науки.

Зокрема, у Росії, як зазначає Ф. Петров [3], класичні університети були просвітницькими установами, центрами науки й культури, від яких залежали інші соціальні інститути. Історія університетської освіти невід'ємно пов'язана з вирішенням значущих соціальних проблем, що висувуються розвитком суспільної думки й духовного життя в цілому. Тривалий період феодалізму, розвиток капіталістичних відносин підкреслив недосконалість системи середньої, вищої та професійної освіти. Своєю діяльністю університети намагалися компенсувати відставання народу в освіті й культурі.

Першим самостійним російським університетом, як констатує В. Садовничий, став Московський університет, заснований у 1755 р. М. Ломоносовим та

І. Шуваловим. Університет перебував повністю під опікою урядового Сенату, не мав самоврядування й чітко організованої вченої корпорації. “Усі професори, вчителі й інші чини, що належать до університету, були підсудні лише університетському суду і вільні від усяких поліцейських тягарів”. В Росії “питання про автономність університетів перетворилося на одвічне питання, від вирішення якого залежала не тільки самостійність і саморозвиток вищої школи, а й рівень соціальної, економічної й політичної довіри, які виявлялася щодо неї” [11].

Російські університети здійснювали підготовку й удосконалення знань державних урядовців в умовах великих перетворень у суспільстві. Проте жорсткий контроль із боку урядової знаті, чітка регламентація програм освіти не дали змоги реалізувати задумані просвітницькі плани патріотичного й цивільного виховання молоді.

Відомо, що російська суспільна думка завжди чутливо реагувала на досягнення науки й поширювала свої знання в університетських колах. Уже із середини XIX ст. праці класиків соціології О. Конта, К. Маркса, Г. Спенсера були предметом дискусій російської інтелігенції. Крім того, для російської суспільної думки був характерний соціологічний ракурс розгляду проблем освіти, оскільки в кінці XIX – на початку XX ст. у Росії розгорнулася дискусія щодо організаційних форм гуманітарної освіти. У його межах завдання соціологічної освіти розуміли досить широко, і багато наукових та політичних діячів, таких як С. Соловйов, Б. Чичерін, І. Павлова, Д. Тихомиров, П. Мілюков та інші, активно включалися в обговорення пов’язаних із ними питань.

На особливу увагу заслуговують праці відомих російських учених-ентузіастів розвитку соціології та соціологічної освіти – М. Карєєва [6], М. Ковалевського [7], С. Южакова [15]. Так, велику роль у визначенні напрямів професійної підготовки майбутніх соціологів, їх зв’язків з іншими суспільними науками відіграв М. Карєєв. На основі проблемного підходу він розробив програму самоосвіти із соціології, яка стала путівником для студентів у різноплановій соціологічній літературі. Проблемно-тематичний підхід у викладанні соціології був пов’язаний з ім’ям С. Южакова. Класифікуючи основні напрями в соціології того часу (контизм, марксизм, психологізм), він визначив проблемне поле соціологічної науки, створивши тим самим модель її викладання.

Крім того, російські вчені М. Карєєв, П. Лавров, Н. Михайловський, М. Ковалевський, П. Сорокін та інші не тільки пропагували соціологію, але й зробили внесок у розвиток соціологічної теорії.

До кінця XIX ст. російська соціологія, незважаючи на ті дослідження й традиції, які сформувалися, залишалася без організаційно-відтворювальної структури й без конкретної диференціації з іншими науками, тобто без відповідного визнання з боку наукової громадськості. Даючи адекватну оцінку цій ситуації, М. Ковалевський писав: “Соціологія, що охоплює всі галузі соціального знання, синтезує їх основні висновки, розкриває перед нами причини прогресу й занепаду окремих націй, вказуючи на умови примирення порядку з поступальним ходом історії, продовжує залишатися вигнаною з вищих шкіл і користується незавидною репутацією в офіційних педагогів” [7, с. 25].

Встановлення різних заборон з боку офіційної влади ще більше стимулювало багатьох відомих соціологів до усвідомлення необхідності формуван-

ня організаційних інститутів розвитку соціологічного знання. З початку ХХ ст. цей процес був пов'язаний з ім'ям М. Ковалевського. У 1901 р. в Парижі за його ініціативою було організовано Вищу російську школу суспільних наук, у якій викладали П. Струве і В. Чернов, а також французькі вчені-соціологи Г. Тард і Е. Дюркгейм. Школа проіснувала п'ять років і була закрита за наполяганням російської офіційної влади.

Основною метою створення цієї школи, відзначає А. Бороноєв [14], досліджуючи особливості інституціалізації російської соціології, було вирішення питань організації російської соціології, видання літератури й трансляція соціологічного знання, пошук шляхів входження соціологів у міжнародне соціологічне співтовариство. “Досвід школи не зник безслідно, – констатує автор. – По-перше, школа сприяла лібералізації соціогуманітарної освіти й послужила основою розвитку соціологічного знання та освіти; по-друге, її традиції, досвід надалі стали в нагоді у викладанні соціології, в її інституціалізації” [14, с. 41]. Проте в російських університетах так і не було знято заборону на викладання соціології, тоді як у Європі вона вже стала університетською наукою, а в США, як ми відзначали раніше, перший факультет соціології було створено ще в 1892 р.

На фоні цих подій М. Ковалевський гостро усвідомлював необхідність створення навчальних центрів, на базі яких здійснювалася б підготовка фахівців-соціологів, накопичувалися б традиції, навички й культура дослідницької роботи. Його лекційна діяльність у різних вищих навчальних закладах Петербурга сприяла перетворенню соціології на предмет викладання, а тісне спілкування з учнями, серед яких були П. Сорокін, Н. Тахтарев і Н. Кондратьєв, свідчило про бажання вченого розвивати один з елементів інституціалізації соціології – здійснювати безперервне відтворення наукового соціологічного знання, закласти традиції підготовки фахівців у галузі соціології.

Суттєво, що, закладаючи традиції підготовки фахівців у галузі соціології, М. Ковалевський велику увагу приділяв визначенню місця соціології серед інших соціогуманітарних наук, визнанню соціологічного знання з боку інших наукових напрямів і його впровадженню в масову свідомість.

Водночас аналіз становлення вітчизняної системи професійної підготовки свідчить про те, що як у Росії, так і в Україні не було безперервної традиції, як на Заході. Як підкреслює М. Комаров, “незважаючи на перші вдалі кроки в дореволюційній Росії, система регулярної соціологічної освіти так і не сформувалася. Кафедри, курси й школи проіснували недовго, не давши жодного повноцінного випуску соціологів” [8, с. 40]. Це, згідно з твердженням І. Попової, означає, що впродовж майже ста років вітчизняну соціологію створювали “несоціологи” [13, с. 126]. Ними були не тільки “дореволюційні” російські соціологи М. Ковалевський, П. Сорокін, Н. Тімашев та інші, але й ті, як вважає М. Покровський [12], які відроджували соціологію й традиції соціологічної освіти в СРСР в 60-х рр. ХХ ст. (А. Здравомислов, Б. Грушин, Т. Заславський, Г. Осипов, В. Ядов, Е. Якуба та ін.).

Як вказують Є. Князєв, у радянський період класичні університети розвивалися відповідно до єдиного державного стратегічного плану, а їх організаційний устрій (“професійна бюрократія”) забезпечував трансляцію цього плану в систему конкретних заходів вищого навчального закладу.

Проте новий виток розвитку суспільних наук, у тому числі й соціології, припадає на кінець 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст. У цей період у СРСР намітився етап демократизації й зближення із західним світом, через що в соціальних науках виникає прагнення до емпіричного освоєння реальності. У відповідь на це буде створено центри соціологічних досліджень у Москві, Ленінграді, Новосибірську, Києві та інших містах. Емпіричні дослідження, що проводились, сприяли відображенню різної тематики наявних у той час соціальних та економічних проблем суспільного життя. Соціологи у своїх публікаціях розглядали такі питання, як роль і спрямованість освіти, соціальна стратифікація, співвідношення способу життя міського й сільського населення, проводили дослідження соціальних питань управління та багато інших.

Згідно з думкою Є. Князева, це був дуже сміливий і плідний крок в історії радянської соціології на шляху до міжнародного визнання і, як наслідок, формування галузевих напрямів науки (соціологія праці, соціологія сім'ї, соціологія особистості, соціологія девіантної поведінки, соціологія організації). У цілому в цей період соціологія дістає офіційну підтримку. У 1968 р. на основі виділення відповідного відділу Інституту філософії створено Інститут конкретних соціологічних досліджень АН СРСР (із 1974 р. Інститут соціологічних досліджень, а з 1988 р. – Інститут соціології). Проте, підкреслює О. Бороноєв, незважаючи на великий критичний потенціал, за часів Радянського Союзу соціологія не була ідеологічно вільною галуззю знання, оскільки емпіричні дослідження повинні були відображати принципи офіційної доктрини [14].

Як наслідок, поширення соціологічної діяльності потребувало відповідного розвитку спеціальної соціологічної освіти. Зумовлено це, на думку О. Бороноєва, М. Покровського, тим, що настав етап у розвитку й поширенні соціології, коли відсутність спеціальної професійної соціологічної підготовки, по-перше, завдавала шкоди соціальній практиці, по-друге, шкодила самій соціології, оскільки дискредитувала її в очах суспільства. У СРСР це абсолютно безумовно було усвідомлено в 70-х рр. ХХ ст., оскільки розвиток академічної соціології в інститутах АН СРСР, розширення соціологічних служб на підприємствах, у партійних комітетах, державних і суспільних організаціях поєднувалося з відсутністю професійної соціологічної освіти. І лише у 80-х рр. ХХ ст. було відкрито соціологічні відділення в Москві й Ленінграді. В Україні соціологічна спеціальність було введено для економістів у Харківському університеті, на базі якого пізніше було організовано соціологічний факультет, а також відкрито соціологічні спеціальності в Київському, Одеському й Дніпропетровському університетах. Підготовка соціологів-професіоналів означала отримання диплома із соціологічної спеціальності. Фахівець-соціолог повинен був володіти специфічними кваліфікаційними характеристиками й задовольняти вимоги державного освітнього стандарту.

Крім того, у 80-х рр. ХХ ст. в суспільному житті країни назріла необхідність кардинальних змін щодо нової якості виробничих кадрів, змін у системі управління виробництвом, державного управління й планування. Усе це стало сильним поштовхом для перебудови виробничих і соціальних відносин. Проте зміни ідейних напрямів у радянській соціології сприймали досить неоднозначно. У 1988 р. питання про стан соціологічної науки було розглянуто на

засіданні Політбюро ЦК КПРС. Прийнята ухвала ініціювала певні позитивні зрушення: викладання соціології введено у вигляді самостійного предмета, введено спеціалізацію із захисту докторських і кандидатських дисертацій; соціологічні відділення, що існували на той час у деяких університетах, перетворено на самостійні факультети. Директором Інституту соціології АН став В. Ядов. Радикальні зміни в країні сприяли зміцненню позицій соціології як самостійної галузі знання в системі інших суспільних дисциплін. Соціологія не стояла осторонь соціально-економічних проблем суспільства. Саме соціологи, як вказує Г. Осипов, почали нове теоретичне осмислення соціального світу, пов'язане з ломкою старих стереотипів мислення, із рішучою відмовою від “технократичної” практики, орієнтованої на виробництво, а не на споживача, на кількість, а не на якість, на вал, а не на людину. Соціологи були першими в дослідженні широкого кола проблем, пов'язаних із діяльністю людини, соціальною орієнтованістю економічного розвитку, науковими основами соціального управління.

У результаті до кінця 80-х рр. XX ст. соціологію в СРСР було визнано фундаментальною наукою про людину й суспільство, про взаємодію людей у процесі їх діяльності й на цій основі вона набула суспільного визнання, міцно закріпившись в університетській освіті. При цьому, з одного боку, соціологія в умовах університетської освіти утвердилася як обов'язкова навчальна дисципліна, з іншого – як форма проведення фундаментальних і прикладних соціологічних досліджень. Сформовано ряд соціологічних центрів, що вивчають громадську думку; відкрито спеціалізовані кафедри, факультети й інститути; преса стала систематично публікувати дані досліджень; тривала активна наукова та навчальна діяльність Інституту соціології АН.

З моменту відкриття перших соціологічних факультетів у Московському і Санкт-Петербурзькому університетах (1989 р.) соціологічна освіта зробила істотний крок уперед. На сьогодні 105 вищих навчальних закладів Росії здійснюють багаторівневу підготовку соціологів за системою бакалавр/спеціаліст/магістр. Більше ніж 20 тис. випускників здобули соціологічну спеціальність; 36 рад із захисту докторських і 94 ради із захисту кандидатських дисертацій функціонують та готують фахівців із соціологічних спеціальностей у галузі науки.

В Україні зародження й розвиток соціології, а також соціологічної освіти пов'язані з іменами видатних учених, серед яких М. Драгоманов, М. Грушевський, Б. Кістяківський, В. Липинський, О. Потебня, М. Шаповал та ін. Так, заснований у Відні у 1919 р. М. Грушевським перший український Інститут соціологічних досліджень продовжив свою роботу в Празі впродовж 20-х рр. XX ст. Зумовлено це було тим, що в той історичний час проводити в Україні соціологічні дослідження було неможливо. І тільки наприкінці 1960-х рр. академічна й прикладна українська соціологія почала своє відродження завдяки творчому внеску В. Волович, І. Попової, В. Осовського, В. Жмелько, В. Чорноволенко, О. Якуби та інших у методологію соціального дослідження, соціологію праці, управління, освіти тощо. Сучасна українська соціологія спрямовує свої дослідження на:

– проблеми розвитку соціологічної теорії (Н. Паніна, В. Судаков, В. Тарасенко, М. Чурілдов, Ю. Яковенко та ін.);

– вивчення законів та тенденцій розвитку сучасного суспільства, суспільних відносин і громадської думки (В. Євтух, В. Полторак, І. Прибіткова, Т. Рудницька, М. Шульга та ін.);

– соціологію менеджменту, економіки й освіти (Л. Аза, В. Ворона, Н. Лукашевич, В. Пилипенко, Л. Сохань та ін.).

Відомими українськими соціологами (А. Горбачук, В. Городяненко, М. Захарченко, Н. Костенко, В. Королько, С. Макеев, Б. Нагорний, О. Погорілий, А. Ручка, Н. Черниш, Н. Победа, О. Якуба та ін.) видано навчальні посібники й курси лекцій із соціології. У міжнародний соціологічний простір із 1997 р. Інститутом соціології Національної академії наук України введено науковий журнал “Соціологія: Теорія. Методи. Маркетинг”, який висвітлює результати досліджень українських соціологів.

Аналіз наукової літератури з історії соціології свідчить також про те, що передумовою перспективного розвитку української соціології були теоретичні й прикладні соціальні дослідження 60–80-х рр. ХХ ст. Проте ключовим чинником інституціалізації соціології в нашій країні стала професійна соціологічна освіта, що дає змогу грамотно й повноцінно використовувати досягнення соціології як науки та розвивати її з урахуванням нових реалій дійсності. У незалежній Україні відкриття спеціальності “Соціологія” відбулося в 1993 р. на базі Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Сьогодні, згідно з даними МОН України на 2005 рік, соціологічну освіту можна здобути в 30 державних і приватних вищих навчальних закладах. Серед них найбільш престижними є Дніпропетровський національний університет, Запорізький державний університет, Львівський національний університет ім. І. Франка, Київський міжнародний університет, Національний університет культури і мистецтва, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, Харківський національний університет ім. В.М. Каразіна.

Разом із тим характерним для діяльності соціологічних факультетів було те, що в їх основі як елемента класичної університетської освіти лежали дві протилежні тенденції щодо підготовки майбутніх соціологів. Одна з них відображала спрямованість на отримання й тиражування соціологічних знань за допомогою фундаментальної підготовки соціологічних науково-дослідних кадрів. Інша тенденція виражала прагнення здійснювати практичну, тобто професійну, підготовку фахівців у галузі соціології.

Перший державний стандарт із соціології в Росії було прийнято в 1994 р., а в Україні – у 1997 р. До цього в існуючому переліку така спеціальність, як соціологія, взагалі відсутня. Стандарт на той момент реально відображав рівень розвитку вітчизняної соціології, а саме: тільки перелічені в ньому дисципліни могли бути забезпечені професорсько-викладацьким складом.

На сьогодні, відзначає Т. Зуйкова, криза сучасного вітчизняного класичного університету й необхідність реформування соціологічної освіти в умовах істотного скорочення ролі державного управління та зменшення державного фінансування полягає в суперечності, що загострилася, між трьома основними складовими:

- фінансово дорогими науковими соціологічними дослідженнями;
- необхідністю масової соціологічної освіти;

– невирішеними актуальними соціальними проблемами [5, с. 38].

Унаслідок цього найактивніші університети стали на шлях створення власних стратегічних планів розвитку, виходячи з конкретних умов існування. У межах університетської освіти соціологія стала одним із головних джерел отримання соціального знання. Інституціалізація соціології зумовила стандартизацію галузей досліджень: економічна соціологія, соціологія культури, соціологія міста, соціальна екологія, політична соціологія, регіональна соціологія і багато інших.

Як бачимо, стисло проаналізувавши еволюцію розвитку вітчизняної системи професійної підготовки майбутніх соціологів, історики педагогіки вищої школи сходяться на думці, що:

– з метою збереження статусу університету як системи, яка поєднує у своїй діяльності стандарти та інновації, фундаментальне прикладне знання, необхідно досягти дві головні цілі підготовки майбутніх соціологів: зберегти спадщину й стимулювати зміни, забезпечити конкурентоспроможність випускників;

– проблеми розвитку соціологічних факультетів університетів ніколи не були суто академічними, оскільки університет виконує найважливіші соціальні функції, будучи ліфтом соціальної мобільності;

– сьогодні в університетській соціологічній освіті відкрито або приховано виявляється тенденція надання їй переважно професійно-практичної спрямованості.

Ці проблеми, як стверджують Є. Кукушкіна, А. Маршак, Н. Осипова, Н. Победа, В. Подшивалкіна, Ф. Погорелов, Н. Покровський, А. Солоп, Б. Токарський, Ж. Тощенко, О. Штапова, Є. Якуба, гостро стоять перед системою професійної підготовки майбутнього соціолога, яка в напругах і прогнозах своїх досліджень повинна випереджати соціальну практику, пов'язану з реалізацією науково-технічних інновацій і соціальною оцінкою нових національних та геополітичних реалій і бути ефективною в управлінні соціальними процесами. "...Соціологічна, та й у цілому університетська освіта, – підкреслюють Ф. Погорелов і Н. Покровський, – виростає з усієї соціокультурної ситуації. А ситуація ця характеризується нестабільністю, перехідністю, кризою, у тому числі й у сфері ціннісних орієнтацій та етично-психологічних очікувань молоді". Саме тому, стверджують автори, на хвилі змін у суспільстві, які відбуваються в Росії і в Україні в кінці ХХ ст., усе активніше зростає попит на соціологічне знання й освіту.

Зазначимо, що вивчення особливостей та концепцій професійної підготовки майбутніх соціологів в Україні, запропонованих найбільш престижними університетами, дало змогу зробити ряд узагальнень, які подано нижче.

Висновки. Так, затверджений Міністерством освіти і науки України Держстандарт вніс ряд важливих орієнтирів щодо підготовки майбутніх соціологів. Зокрема, було запропоновано дворівневу (бакалавр, магістр) та трирівневу (бакалавр, спеціаліст, магістр) систему професійної підготовки майбутніх соціологів, яка спроможна забезпечити гармонійне поєднання загальногуманітарної, природничо-наукової й професійно спрямованої галузі наукового знання. Як зазначають учені, цим зумовлено створення необхідних умов для стимулю-

вання науково-педагогічної творчості викладачів факультетів соціології у вигляді розробки авторських курсів і підручників, а також можливості вибору студентами спеціалізацій і відповідних їм дисциплін. Загалом Держстандарт дає змогу забезпечити загальну гуманітарну, фундаментальну та професійно орієнтовану підготовку майбутніх фахівців із соціології й одержати диплом: бакалавра соціології, що відповідає першому рівню кваліфікації; спеціаліста із соціології, який підтверджує кваліфікацію випускника щодо оволодіння низкою спеціальних технологій соціологічної діяльності; магістра із соціології, що забезпечує ефективність його самореалізації як фахівця-соціолога в суто професійній, науковій, управлінській та педагогічній діяльності. Державний стандарт установлює, що навчання згідно з програмами другого рівня кваліфікації можливе як безперервне впродовж усього нормативного терміну навчання безпосередньо для тих, хто має базову соціологічну освіту, і відкрите для підготовки майбутніх магістрів із соціології для інших галузей гуманітарного або природничо-наукового знання за умов складання ними додаткових іспитів.

Державним стандартом визначено нормативні курси навчальних дисциплін, які становлять базовий компонент вищої соціологічної освіти; обсяги навантаження викладачів і студентів, провідні види аудиторної й позааудиторної роботи. Найбільш проблемним постає ракурс наповнення освітнього процесу, спрямованого на підготовку майбутніх соціологів, реальним змістом його варіативного компонента, який, як вважає В. Волович [1, с. 3–9], зумовлює імідж певного вищого навчального закладу й конкурентоспроможність його випускників. Система підготовки фахівців повинна орієнтуватися на соціальне замовлення й забезпечувати формування професійно важливих якостей майбутніх соціологів.

Література

1. Волович В.І. Соціологія як наука і навчальна дисципліна: стан і проблеми розвитку / В.І. Волович // Нові технології навчання : науково-методичний збірник. – К. : ІСДО, 1994. – Вип. II. – С. 3–9.
2. Добренев В.И. Социологическое образование в России / В.И. Добренев, Г.Е. Зборовский, В.Я. Нечаев. – М. : Альфа-М, 2003. – 126 с.
3. Зарождение системы университетского образования в России. – М., 1998. – 243 с.
4. Захарченко М.В. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.) / М.В. Захарченко, О.І. Погорелий. – К., 1993.
5. Зуйкова Т.А. Модернизация высшего социологического образования (управленческий аспект) : дис... канд. социол. наук : 22.00.08 / Т.А. Зуйкова. – М., 2005. – 167 с.
6. Кареев Н.И. Основы русской социологии / Н.И. Кареев. – СПб., 1996. – 269 с.
7. Ковалевский М.М. Социология на Западе и в России / М.М. Ковалевский // Новые идеи в социологии. – 1913. – № 1. – С. 21–29.
8. Комаров М.С. Размышления о предмете и перспективах социологии / М.С. Комаров // Социологические исследования. – 1990. – № 11. – С. 33–42.
9. Никандров Н.Д. Модернизация и Российская академия образования / Н.Д. Никандров // Высшее образование сегодня. – 2002. – № 3. – С. 10–16.
10. Осипов Г.В. Возрождение российской социологии (60–90-е годы XX века): страницы истории / Г.В. Осипов // Социологические исследования. – 2004. – № 2. – С. 45–52.
11. Осипов Г.В. Российская социология в XXI веке / Г.В. Осипов // Социологические исследования. – 2004. – № 3. – С. 23–29.
12. Покровский Н.Е. Классики современной теоретической социологии / Н.Е. Покровский // Социологические исследования. – 1993. – № 6. – С. 34–42.

13. Попова И.П. Профессионализм – путь к успеху / И.П. Попова. – М. : Наука, 2004. – 136 с.
14. Проблемы теоретической социологии / [под ред. А.О. Бороноева]. – СПб., 1994. – 347 с.
15. Южаков С.Н. Социологические этюды / С.Н. Южаков. – М., 1995. – Т. 1, 2. – 234 с.

МАТВЄЄВА О.О.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ УЯВИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Спрямованість національної освіти на виховання вчителя-творця, дослідника, новатора передбачає створення умов для формування та розвитку його творчих здібностей, самовизначення та самореалізації. Отже, зростають вимоги до професійної підготовки вчителів, зокрема формування їхньої творчої уяви, що забезпечує нестандартне вирішення проблем у практичній діяльності, посилює значення творчої уяви як одного з компонентів педагогічної майстерності.

Проблему уяви розглядали вітчизняні й зарубіжні психологи: А. Брушлинський, Л. Виготський, В. Вундт, Є. Назайкінський, Р. Немов, І. Розет, О. Роменець, С. Рубінштейн, Т. Себар, В. Скоробогатов, А. Степанов та ін. Педагогічні здібності вивчали Ф. Гоноболін, В. Крутецький, Н. Кузьміна, Н. Левітов, Д. Ніколенко, М. Станкін, Н. Тарасевич. Педагогічну та професійну культуру, педагогічну майстерність майбутніх фахівців досліджували О. Барабанщиков, В. Гриньова, І. Зязюн, Т. Іванова, О. Котенко, Н. Крилова, М. Лазарев, С. Муцинов, Н. Тарасевич.

Мета статті – розглянути психолого-педагогічні дослідження уяви.

У психології існує традиція розглядати уяву як окремий психічний процесу поряд зі сприйняттям, пам'яттю, увагою. Останнім дедалі все більшого поширення набуває розуміння уяви, яке йде від І. Канта, як загальної властивості свідомості, де уява поєднує перебіг різних пізнавальних, емоційних та інших процесів, виявляючи, насамперед, їх творчу природу, пов'язану з перетворенням, передбаченням результатів. Це знайшло своє відображення в поняттях “емоційного передбачення” (О. Запорожець), “продуктивного сприйняття” (В. Зінченко).

Також психологи розвивають положення І. Канта про продуктивну природу уяви. За визначенням О. Степанова, уява – це психічний процес створення образів предметів, ситуацій, обставин шляхом приведення наявних у людини знань у нове сполучення [9]. Л. Виготський зазначає, що “уява не повторює в тих самих сполученнях та в тих самих формах окремих вражень, які накопичені колись, а створює якісь нові поєднання з накопичених вражень” [2, с. 19]. Є. Ігнат'єв вважає, що основною ознакою процесу уяви в тій або іншій конкретній практичній діяльності є перетворення й переробка даних сприйняття та іншого матеріалу минулого досвіду, у результаті чого утворюються нові враження [5]. Т. Себар зазначає, що уява “є універсальною людською здібністю до побудови нових образів дійсності шляхом переробки змісту сформованого практичного, почуттєвого, інтелектуального й емоційно-значеннєвого досвіду” [6, с. 55].

Отже, однією з основних характеристик уяви є її здатність створювати нові образи на основі переробки вже наявного в людини досвіду.